

УДК: 314.74 (477)

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.61.61-69>

Любицева Ольга Олександрівна,
доктор географічних наук, професорка
Кочеткова Ірина Валентинівна,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: loa13@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-8508-9395
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: kiv_univ@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-5342-7444

ОСВІТНЯ МІГРАЦІЯ: УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНИХ ТРЕНДІВ

Мета статті: проаналізувати міграційний процес з метою отримання освіти в Україні на тлі загального світового процесу в освітній сфері і загального міграційного процесу на відповідність загальним трендам міграції.

Методика дослідження базується на опрацюванні аналітичних і статистичних матеріалів з різних джерел як вітчизняних, так і зарубіжних з використанням методів аналізу, синтезу, статистичної обробки інформації

Результати дослідження. Встановлено, що освітні міграції є динамічно зростаючим процесом з кінця ХХ ст., до якого залучається все більше країн. Ця ж тенденція притаманна й Україні, де освітня міграція динамічно зростає протягом ХХІ ст. як з України, так і до України. Чинниками, які активізували освітній міграційний процес з України переважно до сусідніх країн є військово-політичний конфлікт та економічна криза. Освітні міграційні процеси з України за динамікою та географією відповідають тенденціям, характерним для трудових міграцій. Розширюється також географія освітньої міграції до України і зростають потоки, хоча вони значно менше за обсягом, ніж освітні міграційні потоки з України.

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні кореляційних залежностей між загальними трендами міграційного процесу і освітньою міграцією.

Практична значимість отриманих результатів спрямована на те, щоб привернути увагу до проблеми відтоку молоді, яка є демографічним, трудовим і інтелектуальним потенціалом нації, за кордон

Ключові слова: міграційний процес, освітня міграція, трудова міграція.

УДК: 314.74 (477)

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.61.61-69>

Любицева Ольга Александровна,
доктор географических наук, профессор
Кочеткова Ирина
Валентиновна,
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев,
Украина, e-mail: loa_13@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-8508-9395
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина,
e-mail: kiv_univ@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-5342-7444

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ МИГРАЦИЯ: УКРАИНА В СИСТЕМЕ ОБЩИХ ТРЕНДОВ

Цели статьи: проанализировать миграционный процесс в Украине с целью получения образования на фоне общемирового процесса в образовательной сфере и общего миграционного процесса на соответствие общим трендам миграции

Методика исследования основывается на обработке аналитических и статистических материалов из разных источников как национальных, так и зарубежных с использованием методов анализа, синтеза, статистической обработки информации

Результаты исследования. Установлено, что образовательные миграции являются динамично развивающимся процессом с конца ХХ в., к которому присоединяется все больше стран. Эта тенденция присуща и Украине, где образовательная миграция динамично развивается на протяжении ХХІ в. как из Украины, так и в Украину. Факторами, которые активизировали образовательный миграционный процесс из Украины преимущественно в соседние страны есть военно-политический конфликт и экономический кризис. Образовательные миграционные процессы из Украины по своей динамике и географии соответствуют тенденциям, характерным для трудовых миграций. Расширяется также география образовательных миграций в Украину и увеличиваются потоки, хотя они значительно меньше по объему, чем образовательные потоки из Украины.

Научная новизна исследования состоит в выявлении корреляционных зависимостей между общими трендами миграционного процесса и образовательной миграцией.

Практическая значимость полученных результатов направлена на то, чтобы обратить внимание на проблему оттока молодежи, которая является демографическим, трудовым и интеллектуальным потенциалом нации, за рубеж.

Ключевые слова: миграционный процесс, образовательная миграция, трудовая миграция

UDC: 314.74 (477)

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.61.61-69>

Lyubitseva Olha Olexandrivna,
Doctor of Geographical Sciences, Professor
Kochetkova Iryna Valentynivna,
Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail: loa_13@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-8508-9395
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail: kiv_univ@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-5342-7444

EDUCATIONAL MIGRATION: UKRAINE IN THE SYSTEM OF GENERAL TRENDS

Objectives of the article: to analyze the migration process in Ukraine in order to obtain education against the background of the global process in the educational sphere and the general migration process for compliance with general migration trends.

The research methodology is based on the processing of analytical and statistical materials from various sources, both national and foreign, using methods of analysis, synthesis, statistical processing of information.

Research results. It has been established that educational migrations are a dynamically developing process since the end of the twentieth century, to which more and more countries are joining. This trend is also inherent in Ukraine, where educational migration has been developing dynamically throughout the 21st century. The factors influencing the external mobility of students are the military-political and economic crisis. Students go to study mainly to neighboring countries. Educational migration processes from Ukraine in their dynamics and geography correspond to the trends characteristic of labor migrations. The geography of educational migrations to Ukraine is also expanding and flows are increasing, although they are much smaller in volume than educational flows from Ukraine.

The scientific novelty of the research lies in the identification of correlations between the general trends of the migration process and educational migration.

The practical significance of the results obtained is aimed at drawing attention to the problem of the outflow of youth, which is the demographic, labor and intellectual potential of the nation, abroad.

Key words: migration process, educational migration, labor migration.

Актуальність та постановка проблеми. Міграції або механічний рух населення, який охоплює всі види переміщень людей в просторі, суттєво впливають на всі сторони суспільного життя як населення генеруючої, так і приймаючої країни, на формування соціальної, культурної, економічної, політичної ситуації, на рівень та умови життя, на демографічну ситуацію як мігрантів, так і місцевого населення. Тому дослідженню міграційних процесів завжди приділяється значна увага, їх характер та параметри враховуються в демографічних та соціально-економічних прогнозах. Міграції класифікуються за різними ознаками (за причинами, термінами, характером переміщень, правовим статусом, способом організації тощо). Диференціація ознак дозволяє виділяти освітні міграції як окремий тип міграцій, який протягом ХХ - початку ХХІ ст. оформився в суттєвий чинник і ознаку глобалізації, характеризуючи інтернаціоналізацію освітнього процесу. Дослідження цих процесів в світі, а особливо в Україні, є завжди актуальним, оскільки міграційна ситуація вкрай мінлива і потребує моніторингу, в тому числі й засобами суспільної географії.

Об'єктом дослідження є міграційні процеси в світі і в Україні з метою отримання освіти, а *предметом* – їхня динаміка та структура.

Метою статті є розкриття специфіки освітніх міграцій в першу чергу в Європі і місце та особливості перебігу цього процесу в Україні. В процесі реалізації поставленої мети вбачається за доцільне вирішити наступні завдання: розглянути загальносвітові і європейські тенденції міграційного процесу в динаміці і виявити його структуру (видову, географічну); проаналізувати тенденції розвитку міграційного процесу з освітньою метою за ХХІ ст. в Європі та Україні; виявити тренди розвитку європейської освітньої міграції та освітньої міграції в Україні; виявити та проаналізувати причинно-наслідкові зв'язки освітньої міграції в Україні відповідно до її географічної структури; розробити пропозиції з корекції освітньої міграції з України та до України.

Ступінь дослідження. Дослідження різних аспектів освітньої міграції, від комплексних оглядів процесу освітніх міграцій [7; 11; 12; 20; 21; 24; 25] до виявлення тенденцій на національному рівні [3; 8; 10; 15; 22; 28], перебувають у фокусі досліджень соціологів, економістів, політологів, психологів, географів. Українські вчені приділяють увагу дослідженню міграційної мотивації студентів [4; 6; 9] та економічним наслідкам студентської мобільності [1].

Інформаційною базою дослідження є дані офіційної статистики [2; 5; 13; 14; 19], оброблені з використанням математико-статистичних *методів* з подальшим аналізом та узагальненням отриманих результатів та наукові аналітичні дослідження з даної проблематики як вітчизняних, так і зарубіжних вчених.

Виклад основного матеріалу. Освітні міграції або міграції з метою отримання освіти відомі з писемних джерел найдавніших часів. Вже в Давній Греції до філософів збирались учні «переймати мудрість» або навчатися критичній оцінці дійсності і її інтерпретації. З започаткуванням університетської освіти в Європі у часи пізнього Середньовіччя освітні міграції стають усталеним, зростаючим в динаміці процесом, який призупиняли тільки військово-політичні конфлікти або пандемії. Усталена традиція освітньої міграції сформувала протягом ХVІІІ ст. серед аристократичної молоді таке явище як «Grand Tour» або подорож з номінальною мотивацією отримання освіти в європейських університетах. Зі свого боку університети всіляко заохочували до отримання освіти, пропагуючи знання і формуючи позитивний образ «вченої, освіченої людини». З

часів зародження університетської освіти формувалась універсальна наукова мова, якою стала латина і на якій відбувався освітній процес, писалась наукова література, відбувались наукові дискусії і володіння якою стало ознакою освіченої людини. Університети стали містоутворюючими видами діяльності, особливо для невеликих міст, формували не тільки специфічний стиль життя в місті, спрямований на забезпечення потреб студентів, а й певні особливості архітектурно-планувальної структури, які збереглися й до сьогодні (Кембридж, Оксфорд у Великій Британії, Гейдельберг, Фройбург, Тюбінген у Німеччині, Мачарата, Сьєна, Ферара, Ареццо в Італії, Монпельє, Анже у Франції, Саламанка в Іспанії, наприклад). Університети, які відкривалися і діяли у великих містах, також сформували і надовго зберегли їм імідж центрів європейської освіти і культури (Рим, Неаполь, Болонья в Італії, Париж, Страсбург – у Франції, Базель, Женева – у Швейцарії, Мюнхен (Інгельштадт), Бонн, Єна у Німеччині, Відень, Краків та ін.). Подальша диференціація фахової освіти, обумовлена науково-технічним прогресом і значною сумою накопичених знань, що обумовило диференціацію вищих освітніх закладів (зокрема, виділились ЗВО технічного, медичного профілю і т.д.) диференціювало потік освітніх мігрантів; його географія стає більш широкою.

Університетські центри України: Львів (рік заснування 1661), Харків (1804), Київ (1834), Одеса (1865), Чернівці (1875), - також були «центрами тяжіння» студентської молоді (в різні часи – Речі Посполитої, Австро-Угорщини, Російської імперії). Саме засновані тут університети створили цим містам імідж освітньо-наукових культурних центрів, пізніше стимулювали розвиток тут закладів вищої освіти інших напрямів, концентрацію закладів НАН України.

Освітня мобільність як складова міграційної активності в цілому має відповідати загальним трендам глобальних міграційних процесів і їх регіональним специфічним особливостям. Якими ж є загальноосвітні міграційні процеси?

У Рекомендація ООН зі статистики міжнародної міграції «міжнародний мігрант» визначається як будь-яка особа, яка змінює країну свого проживання. Виділяють «короткотермінових мігрантів», що змінюють країну проживання на термін від трьох місяців до року, і «довготривалих мігрантів», які проживають в іншій країні не менше року. Освітні мігранти можуть належати до обох цих категорій: академічна мобільність передбачає короткотермінове перебування поза країною свого постійного перебування, а повне навчання – довготривале.

За даними Міжнародної Організації Міграцій ООН, яка, починаючи з 2000 р. готує аналітичні матеріали по мобільності і міграціях, міграційний процес в світі стає все динамічнішим. За останні 50 років кількість міжнародних мігрантів збільшилась з 84,5 млн. осіб, що становило у 1970 р. 2,3% населення світу, до 271,6 млн. осіб у 2020 р., що становить 3,5% населення світу (тут і далі цифри наводяться за [27]). Порівняно значний стрибок міграційні процеси в світі зробили на початку 1990-х років, коли відсоток мігрантів у загальній чисельності населення світу піднявся з 2,3% (1985) до 2,9%. Якщо розглядати еволюцію міграційної активності за ці 50 років, то саме з середини 1990-х і початку XXI ст. міграції почали зростати більш динамічно, ніж у попередній період. У 2019 р. один з 30 жителів Землі був мігрантом. Як зазначається в аналітичній доповіді МОМ за 2020 р., існує «тісний зв'язок між економічними, політичними і соціальними питаннями, з одного боку, і мобільністю – з іншого» [27, с.15]. Серед основних причин посилення міграційної активності називаються економічна та політична нестабільність: «Зараз міграція – найважливіша політична проблема, взаємопов'язана з правами людини, розвитком і геополітикою на національному, регіональному і міжнародному рівнях» - зазначає у «Передмові» до Доповіді за 2020 р. Генеральний директор МОМ Антоніу Вігоріну [27, с.15]. Економічні причини, пов'язані з роботою, сім'єю чи навчанням, називаються серед провідних, які формують міграційні настрої і обумовлюють міграційну поведінку людей. Здебільшого трудові міграційні процеси не викликають значних викликів ні для мігрантів, ні в приймаючих суспільствах, ні в суспільстві країни походження. Переважна більшість мігрантів (74% у 2019 р.) працездатного віку (20-64 роки), серед них переважають чоловіки (52% проти 48% жінок). Потік міжнародних трудових мігрантів з менш економічно розвинених країн до країн більш економічно розвинених постійно зростає, збільшуючись в періоди економічних криз. Найбільш привабливими макрорегіонами для мігрантів залишаються Європа та Азія, які 2019 р. прийняли відповідно 82 і 84 млн. міжнародних мігрантів, що становило 61% від усього міграційного потоку. Північна Америка прийняла того року 59 млн. або 22 % міжнародних мігрантів. За даними МОМ, понад 2/3 (164 млн. осіб, 2019) з них працевлаштовані і 61% проживають всього у трьох субрегіонах: Північній Америці, арабських країнах, Північній, Західній та Південній Європі. Праця мігрантів, попри думку, що мігранти тільки створюють проблеми на ринку праці для приймаючих держав, є внеском в економіку країн

перебування, в деяких випадках – доволі суттєвим. Так, країною з найбільшою часткою мігрантів, зайнятих у господарстві, протягом ХХІ ст. залишаються Об'єднані Арабські Емірати. Мігранти також, відправляючи гроші рідним, впливають на рівень життя і, опосередковано, на економіку країни походження. Обсяг грошових переказів за ХХІ ст. виріс у 5,5 рази (зі 126 до 689 млрд. дол. США). Найбільше грошових надходжень йде від мігрантів зі Сполучених Штатів до Індії, Китаю, Мексики. США останні 50 років залишаються основною країною призначення для міжнародних мігрантів, де за цей час кількість мігрантів зросла до 51 млн. осіб. Другою є Німеччина, де кількість мігрантів досягла 13,1 млн. осіб (2019 р.). Значною популярністю у міжнародних мігрантів користуються також Саудівська Аравія, Російська Федерація, Велика Британія, ОАЕ, Франція, Канада, Австралія.

По-іншому виглядає ситуація з мігрантами, де причинами є конфлікти (етно-релігійні, військово-політичні) з подальшими переслідуваннями та стихійні лиха, спричинені кліматичними змінами (посухи, пожежі, зливи і повені, масштабні зсуви тощо). Ця категорія – біженці – з 2000 р. зросла майже удвічі до 25,9 млн. осіб. Основна частина біженців (майже 82%) походить з країн, де відбуваються конфлікти: Сирійська Арабська Республіка, Афганістан, Південний Судан, Сомалі, Демократична Республіка Конго та ін. Саме з цієї категорією мігрантів пов'язані основні проблеми як самих мігрантів (безпека), так і суспільств приймаючих країн (адаптація, працевлаштування, рівень життя, соціальна відторгненість тощо). В рамках проєкту МОМ «Зниклі безвісті мігранти» є такі дані, що за період з 2014 по 2018 рр. в ході міграції, часто незаконної, загинуло більше 30,9 тис. осіб, з них більше половини – в Середземному морі під час спроби дістатися «західно-середземноморським шляхом» - з Північної Африки до Іспанії та Італії. Не менш небезпечним є ще один міграційний маршрут – з країн Африканського рогу через Червоне море і Аденську затоку. А під час міграції з Мексики до США за той же період загинуло майже 2 тис. осіб. Найбільше біженців приймають Туреччина (з САР), а також країни переселенського типу – США, Канада, Австралія. Чисельність внутрішньо переміщених осіб в районах конфліктів зросла до 41,3 млн. осіб (2018 р.) і продовжує зростати.

Зафіксоване зростання міграцій, викликаних стихійними лихами. Найчастіше такі міграції менше призводять до міжнародних переміщень, більше – до внутрішніх. Внутрішні міграції ще менше обліковані, ніж міжнародні і статистика по них досить загальна.

Для України проблема біженців не актуальна, хоча ми транзитна євразійська країна, однак соціально-економічна ситуація в нашій країні не приваблює мігрантів з Глобального Півдня. Біженці, яким Україна надала притулок, це переважно громадяни Афганістану, Сирії, Вірменії та Росії. Водночас актуальною є проблема використання території нашої країни для транзиту нелегальних мігрантів до країн Європи. Так, у 2018 р. на території країни виявлено 11,1 тис. мігрантів з нерегульованим статусом, переважно з порушенням термінів перебування, а на кордоні затримано 1,1 тис. осіб при спробі нелегального перетину [5]. Ще однією актуальною проблемою для України є проблема внутрішньо переміщених осіб, які внаслідок окупації Криму і військового конфлікту на сході змушені були залишити місце свого постійного проживання. Чисельність ВПО становить біля 1,4 млн. осіб, більшість з них проживають в Донецькій і Луганській областях, в м. Києві та Київській області, у Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій областях [5]. Для цієї категорії населення основними проблемами залишаються житлова і працевлаштування.

Військові дії та окупація Криму активізували еміграційні процеси з України як до країн Європи, так і до Росії. Серед країн Європи найбільше клопотань подано до Італії, Німеччини, Іспанії, Польщі (переважно країн трудової міграції з України).

Загальносвітові і європейські тенденції зростання міграційної активності населення мають прояв і в Україні. Україні притаманна доволі активна внутрішня міграція – з сільської місцевості у міста, особливо до столиці м. Києва і великих регіональних центрів Харкова, Одеси, Львова, Дніпра. При цьому, з огляду на вищу вартість життя у великих містах, більш активно зростає зона їх агломерації, особливо чисельність населення у містах-супутниках. Однак робочими місцями це населення все одно більше забезпечує регіональний центр. Так, до Києва з області щоденно прямують на роботу майже 30% населення агломерації [5]. Зростання урбанізації за часи незалежності (з 66,7% у 1989 р. до 77,1% у 2019 р.) є наслідком зменшення сільського населення, знелюднення і зникнення сіл. Так, у 2001-2019 рр. щорічно припиняли існування 19 сіл проти 11 у 1990-х роках. Загальна картина внутрішньої міграції село – велике місто спричинена трудовою та освітньою міграцією.

Відповідно до даних МОМ [5], в Україні основними причинами зовнішньої міграції є економічні: прагнення отримувати гідну оплату праці, забезпечуючи достатній рівень життя собі і

родині. Спостерігається пряма кореляційна залежність між економічною ситуацією в країні і станом ринку праці та зовнішнім міграційним процесом. За різними оцінками, кількість українських трудових мігрантів становить від 2 до 5 млн. осіб. Основними країнами трудової міграції залишаються європейські: Італія, Іспанія, Португалія і сусідні Польща, Чехія, Росія. За час військових дій відбулася переорієнтація трудових зовнішньоміграційних потоків зі сходу (Росія) на захід (переважно до Польщі). Цьому сприяла лібералізація у Польщі міграційної політики стосовно трудових мігрантів з України, які можуть зараз працювати там протягом півроку без оформлення дозволу на працевлаштування за заявою працедавця. Одночасно в польській економіці зайнято майже 900 тис. робітників, які, за даними Національного банку Польщі, за останні п'ять років забезпечили зростання ВВП країни на 11%. Основна частка українських трудових мігрантів у Польщі – це жителі західних регіонів і з них більшість становлять чоловіки, які переважно зайняті на будівництві, хоча зростає зайнятість і в інших галузях господарства, жінки більше зайняті в домашньому господарстві. Більшість трудових мігрантів мають повну середню освіту, хоча зростає кількість осіб з неповною вищою і вищою освітою. При тому, що в Україні серед населення досить поширена міграційна мотивація, як свідчать численні соціологічні опитування різних верств населення, переважає циркулярна зовнішня трудова міграція – більшість населення працює за кордоном не більше трьох місяців. Вплив української трудової міграції на економіку окремих країн яскраво виявила пандемія Covid-19, коли внаслідок обмеження свободи пересування цілі галузі економіки виявилися під загрозою із-за нестачі робочих рук (особливо в аграрному секторі, наприклад, Польщі, Естонії), оскільки вже багато років ці роботи виконували трудові мігранти з України.

Однією із поширених міграційних мотивацій є освітня. Формування єдиного освітнього простору, спочатку в межах економічно розвинених країн, а потім і в межах світу, сприяло зростанню міграційних процесів з метою навчання за кордоном або освітній міграції. Темпи міжнародної мобільності студентів порівняно незначні: наприклад, за період 2011-2016 рр. вони коливались від 102 до 106 % на рік, тобто в межах від 48,0 до 100,0 тис. студентів щорічно, але загальна кількість студентів, які здобувають освіту за кордоном, на сьогодні становить понад 5,3 млн. осіб (2017) [18]. Обсяги і стабільне зростання міжнародної студентської мобільності обумовили необхідність впорядкування організаційно-правових її аспектів, закріплених в міжнародних документах відповідними визначеннями. Базовим терміном є категорія «іноземний студент» або особа, яка навчається в країні і не є громадянином цієї країни. В цій категорії розрізняють осіб, які приїхали на навчання і не є резидентами країни, в якій перебувають, і осіб, які в цій країні проживають постійно, але не мають громадянства, оскільки є дітьми іммігрантів. Серед іноземних студентів виділяють категорію «міжнародні (або мобільні) студенти» (international mobile students) - «студенти, які перетнули національний або територіальний кордон з метою навчання і зараз навчаються за межами країни походження» (UNESCO, 2015) [16] (тривалість перебування таких студентів коливається від 1 до 7 років) і «кредитно-мобільні студенти» (Credit and mobile students), до яких належать студенти, які перебувають на навчанні за обміном (наприклад, за програмою ЄС Erasmus+, іншими міжнародними програмами (DAAD) чи програмами на основі двосторонніх угод між країнами чи університетами і таке інше). Відповідно до кредитної мобільності, студент навчається у ЗВО своєї країни і набуває певних знань, компетентностей за освітньою програмою в іншій країні за кредитно-модульною системою, яка буде йому перерахована в своїй країні за відповідною освітньою програмою в разі успішного навчання за кордоном за програмами міжнародної мобільності. Таке розмежування було введено з необхідності впорядкування статистичного обліку: «кредитно-мобільні студенти» не зараховуються міжнародною статистикою до категорії «міжнародні студенти». Таким чином, спираючись на дані статистики МОМ, ми можемо аналізувати саме освітню міграцію без урахування кредитної мобільності студентів.

Найпопулярнішими країнами, які обирають для навчання іноземні студенти, є США, Велика Британія, Австралія, Франція, Німеччина, Росія, а країнами, які генерують потоки студентської молоді, є Китай, Індія, Німеччина, Республіка Корея, Нігерія, Франція, Саудівська Аравія [18]. Крім навчання студентів на бакалавраті і в магістратурі, слід окремо відзначити підготовку фахівців вищої кваліфікації – докторів філософії в процесі навчання в аспірантурі. Майже половина докторантів проходять навчання у США, популярними є програми у Великій Британії, Франції, Австралії, Канаді, Німеччині, Швейцарії, Японії, Малайзії, Швеції. Найбільше докторантів, які проходять підготовку за кордоном, з Китаю, Індії, Німеччини, Ірану, Республіки Корея. Підготовка науковців є добрим підґрунтям для майбутніх міжнародних наукових досліджень, тому

стимулюється як в країнах, які здійснюють таку підготовку за міжнародними програмами (наприклад, Fulbright), так і в країнах, які користуються такими можливостями.

В Україні освітня мотивація стимулює як внутрішні, так і зарубіжні міграційні процеси. Внутрішні освітні міграції в Україні стимулюють переміщення молоді з сільської місцевості до міст і між містами різного адміністративного статусу, людності, структури зайнятості тощо. Столиця, великі регіональні центри, обласні центри «стягують» на навчання молодь як до ЗВО, так і закладів професійної передвищої освіти. Значними центрами освіти є Київ, Харків, Одеса, Львів, Дніпро, Чернівці, зростаючими – Вінниця, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Тернопіль, Ужгород, Хмельницький, Черкаси, Херсон, інші обласні центри, серед необласних центрів – Кам'янець-Подільський, Мукачево, Переяслав, Ніжин. До України на навчання приїздять студенти з країн колишнього СРСР: Азербайджану, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану, а також Індії, Марокко, Нігерії, інших країн Близького та Середнього Сходу, з Китаю. Найбільшою популярністю серед іноземних студентів користуються медичні та фармакологічні спеціальності. Серед іноземних громадян, які проживають в Україні з відповідним статусом, майже половину становлять іноземні студенти (понад 130 тис. осіб)

Українська молодь для навчання за кордоном обирає переважно країни-сусіди (Польща, Чехія), зростає кількість студентів у Німеччині, а також країнах, до яких значною є трудова міграція (Італія, Іспанія, Португалія), водночас зменшується освітній потік до Росії. Загалом інтенсивність і географія освітньої міграції відтворює в дечому процесі, характерні для трудової міграції. Так, після початку військових дій у 2013 р. кількість студентів, які вирушили на навчання за кордон, зросла до 2017 р. майже вдвічі (в 1,8 рази з 42,5 до 77,6 тис. осіб). За ХХІ ст. не тільки зросла кількість українських студентів за кордоном у 3,9 рази, а й значно розширилася географія до понад 100 країн, охоплюючи не тільки європейські країни та країни Північної Америки, але й країни Азії. На навчання за кордон часто виїздять діти трудових мігрантів, переважно в ті країни, де працюють батьки або інші родичі. Так трудова міграція з часом перетворюється на еміграцію. Соціологічні дослідження серед молоді, яка навчається за кордоном, свідчать, що більшість з них не планує повертатись до України, а навчання використовують для кращої адаптації в новому соціокультурному середовищі.

Польща є найбільш популярною серед української молоді країною, яка обирається для отримання освіти. Чисельність молоді, яка приїздить з України до Польщі з метою отримання освіти, переважно вищої, постійно зростає [20]. Це можна пояснити як спільністю історичної долі, схожістю мови і культури [20], що полегшує адаптацію українських студентів, так і економічними причинами: економічною нестабільністю в Україні і, відповідно, низькими заробітками і нижчим за сусідні європейські країни рівнем життя, а з іншої сторони, потребою в робочій силі у Польщі, де так само спостерігається відтік місцевого населення на заробітки до західноєвропейських країн [20]. Тому польський уряд прийняв ряд документів, які спрощують трудову міграцію і легальне працевлаштування мігрантів з України з відповідними соціальними гарантіями. Трудову міграцію українців до Польщі з подальшою легалізацією там також слід розглядати як чинник, який впливає на зростаючу позитивну динаміку українських студентів до сусідньої країни (воз'єднання родин), а також можливість працювати під час навчання, що спостерігається серед українського студентства (табл.1).

Таблиця 1

Темпи зростання чисельності студентів з України у ЗВО Польщі, %*

2007/0	2008/0	2009/0	2010/0	2011/1	2012/1	2013/1	2014/1	2015/1	2016/1
6	7	8	9	0	1	2	3	4	5
112	111	115	124	139	130	154	155	155	131

*Складено за [20]

Особливо стрімким (більш ніж у 3 рази) це зростання стало після 2013 р., що пов'язують з окупацією Росією Криму і військовими діями на сході України, що мало наслідком подальше нарощування кризових явищ в економіці і побоюваннями щодо поширення військових дій. Загалом за аналізоване десятиріччя кількість студентів з України у Польщі зросла у 15,3 рази і становить понад половину всіх іноземних студентів [20]. Це викликає ряд проблем, на які вказують польські дослідники, зокрема, незнання польської мови, антиукраїнські настрої серед частини польських студентів, пов'язані з певними преференціями для іноземних, зокрема, українських, студентів, що

потребує зусиль з боку освітніх закладів, спрямованих на адаптацію українських студентів до умов життя в Польщі, ознайомлення з польською культурою, пам'ятками тощо [23].

Висновки. Міграційні процеси мають як негативні, так і певні позитивні наслідки. До негативних відносять втрату частини трудового і інтелектуального потенціалу, що може загальмувати розвиток економіки і, особливо, її наукоємних галузей, а значний відтік населення може вплинути й на демографічні процеси, характерні в цілому для України. До позитивних відносять економічний ефект, який справляють грошові перекази трудових мігрантів до України, що підвищує їх рівень життя та їх сімей, збільшує купівельну спроможність, що в цілому позитивно впливає на економіку. Україна входить до десятки країн, де грошові перекази трудових мігрантів становлять значний внесок у ВВП країни (8,5%, 2018), що майже у чотири рази перевищує обсяг прямих іноземних інвестицій.

Освітні міграції також мають як позитивні, так і негативні наслідки. До позитивів можна віднести отримання, окрім освіти, життєвого досвіду з адаптації до умов іншого соціокультурного середовища, тобто додаткові до фахових загальні компетентності, які можуть бути успішно застосовані в кар'єрному зростанні. До негативів – відтік здібної молоді за кордон, що зменшує інтелектуальний потенціал нації і може позначитись на багатьох соціально-економічних і демографічних процесах.

Список використаних джерел

1. Брензович К. С. Міжнародна студентська міграція та її вплив на соціально-економічний розвиток країн / Катерина Степанівна Брензович, Євгенія Павлівна Немеш // Економіка та суспільство. – 2017. – №10. – сс. 32–36. Режим доступу до ресурсу: http://economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/7.pdf.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звертання 12.07.2021)
3. Ємельянова Ю. Українська освітня студентська міграція в контексті глобалізаційних викликів / Ю. Ємельянова, А. Терещенко. // Соціологічні студії. – 2020. – №2(17). – сс. 6–12. DOI: 10.29038/2306-3971-2020-02-06-12
4. Іванова І. Ф. Міжнародна освітня міграція української молоді: причини, наслідки. / І. Ф. Іванова. // Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки. – 2017. – Том 22. - №1(28) – сс. 45–53.
5. Міграція в Україні. Цифри і факти – Київ: Міжнародна організація з міграцій, 2019. – 19 с.
6. Рюль В.О. Дослідження студентської міграції молоді на прикладі ДВНЗ «Ужгородського національного університету»/ Вікторія Олександрівна Рюль //Соціальна робота і проблеми міграційних процесів у глобалізованому світі: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції(Чернівці, 3-4 травня 2018р.) – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2018.– сс.215-221
7. Степуріна С. О. Тенденції освітньої міграції та її вплив на інституційне середовище в Україні [Електронний ресурс] / С. О. Степуріна, В. І. Дериховська // Економіка та суспільство = Economy and Society : електрон. наук. фахове вид. – 2018. – № 17. – сс. 496-505. – Режим доступу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/17_ukr/73.pdf
8. Файсал М. Л. Академічна мобільність українських студентів як показник міграційних процесів в Україні / Муц Луай Файсал. // Інвестиції: практика та досвід. – 2019. – №3. – сс. 118–122.
9. Шиманська К. В. Посилення значення економічних та політикобезпекових детермінант у формуванні міграційних мотивів студентської молоді/К.В.Шиманська//Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове фахове видання.– 2017.–Випуск 16. – сс. 86-91.
10. Banks M. Global student mobility / M. Banks, R. Bhandari // The SAGE handbook of international higher education, 2012. – pp. 379–397.
11. Bista K. International student mobility: Examining trends and tensions / K. Bista, G. Sharma, U. Gaulee // International student mobility and opportunities for growth in the global marketplace, 2018. – pp. 1–14.
12. Choudaha R. Three waves of international student mobility (1999-2020) / Rahul Choudaha. // Studies in Higher Education. – 2017. – №42 (5). – pp. 825–832 <https://doi.org/10.1080/03075079.2017.1293872>
13. European Commission - Eurostat – Database [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (дата звертання 12.07.2021)
14. Facts and figures: Mobility in higher education. From the UNESCO Science Report, Towards 2030 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://en.unesco.org/node/252278> (дата звернення 12.07.2021)
15. Gao H. China and International Student Mobility / H. Gao, H. de Wit. // International Higher Education. – 2017. – №90. – pp. 3–5 <https://doi.org/10.6017/ihe.2017.90.9992>
16. Glossary [Електронний ресурс] // The UNESCO Institute for Statistics (UIS) – Режим доступу до ресурсу: <http://glossary.uis.unesco.org/glossary/en/home> (дата звернення 12.07.2021)
17. Glossary on Migration [Електронний ресурс] // International Organization for Migration. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf. (дата звернення 12.10.2021)
18. International students [Електронний ресурс] // Migration data portal – Режим доступу до ресурсу: <https://www.migrationdataportal.org/themes/international-students> (дата звернення 12.07.2021)
19. IOM's Global Migration Data Analysis Centre [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://gmdac.iom.int/> (дата звертання 12.07.2021)
20. Józwiak I. Crisis Driven Mobility between Ukraine and Poland. What Does Available Data (not) Tell Us? / I. Józwiak, M. Piechowska. // University of Warsaw, Centre of Migration Research (CMR). – 2017. – №99/157. – pp. 5–26.
21. King R. International student mobility literature review / R. King, A. Findlay, J. Ahrens., 2010. – 54 p.
22. L Waters J. Education, Internationalization of / Johanna L Waters // International Encyclopedia of Human Geography / Audrey Kobayashi., 2020. – (2). – pp. 77–83. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10661-4>
23. Pawłowski A. Eufunkcje i niematerialne wartości turystyki międzynarodowej na pograniczu polsko-ukraińskim w aspekcie kształcenia kadr w dziedzinie turystyki/ Andrzej Pawłowski // Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід / Матеріали XV Міжнародної наукової конференції. – Львів, 2021. – 326 с. – сс. 204-209
24. Rizvi F. Theorizing student mobility in an era of globalization / Fazal Rizvi. // Teachers and Teaching. – 2011. – №17 (6). – pp. 693–701. <https://doi.org/10.1080/13540602.2011.625145>

25. Teichler U. Internationalisation Trends in Higher Education and the Changing Role of International Student Mobility / Ulrich Teichler. // Journal of international Mobility. – 2017. – №1. – pp. 177–216 <https://doi.org/10.3917/jim.005.0179>
26. Wei H. An empirical study on the determinants of international student mobility: a global perspective / Hao Wei. // Higher Education. – 2013. – №66. – pp. 105–122. <https://doi.org/10.1007/s10734-012-9593-5>
27. World migration report 2020 [Электронный ресурс] - Режим доступа: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf (дата звернення 12.07.2021)
28. Zhao Y. Globalization in Education / Yong Zhao // International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences / James D. Wright., 2015. – (2). – pp. 247–253. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.92113-5>

Список использованных источников

1. Брензович К. С. Международная студенческая миграция и ее влияние на социально-экономическое развитие стран / Екатерина Степановна Брензович, Евгения Павловна Немеш // Экономика и общество. – 2017. – №10. – сс. 32–36. Режим доступа к ресурсу: http://economyandsociety.in.ua/journal/10_rus/7.pdf.
2. Государственная служба статистики Украины [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата обращения 12.07.2021)
3. Емельянова Ю. Украинская образовательная студенческая миграция в контексте глобализационных вызовов / Ю. Емельянова, А. Терещенко. // Социологические студии. – 2020. – №2(17). – сс. 6–12. DOI: 10.29038/2306-3971-2020-02-06-12
4. Иванова И. Ф. Международная образовательная миграция украинской молодежи: причины, последствия. / И. Ф. Иванова. // Вестник Одесского национального университета. Социология и политические науки. – 2017. – Том 22. - №1(28) – сс. 45-53.
5. Миграция в Украине. Цифры и факты – Киев: Международная организация по миграциям, 2019.–19с.
6. Рюль В.А. Исследование студенческой миграции молодежи на примере ГВУ «Ужгородского национального университета»/ Виктория Александровна Рюль//Социальная работа и проблемы миграционных процессов в глобализованном мире: Материалы Международной научно-практической конференции (Черновцы, 3-4 мая 2018 г.) – Черновцы: Черновицкий нац. ун-т, 2018. – сс.215-221
7. Степурина С. А. Тенденции образовательной миграции и ее влияние на институциональную среду в Украине [Электронный ресурс] / С. А. Степурина, В. И. Дериховская // Экономика и общество = Economy and Society: электрон. науч. профессиональное изд. – 2018. – №17. – сс. 496-505. – Режим доступа: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/17_rus/73.pdf
8. Файсал М. Л. Академическая мобильность украинских студентов как показатель миграционных процессов в Украине / Муц Луай Файсал. //Инвестиции: практика и опыт. – 2019. – №3. – сс. 118–122.
9. Шиманская К. В. Усиление значения экономических и политикобезопасных детерминант в формировании миграционных мотивов студенческой молодежи / К.В.Шиманская // Глобальные и национальные проблемы экономики: электронное научное профессиональное издание. -2017. 86-91.
10. Banks M. Global student mobility / M. Banks, R. Bhandari // The SAGE handbook of international higher education, 2012. – pp. 379–397.
11. Bista K. International student mobility: Examining trends and tensions/K. Bista, G. Sharma, U. Gaulee//International student mobility and opportunities for growth in the global marketplace, 2018.–pp. 1–14.
12. Choudaha R. Three waves of international student mobility (1999-2020) / Rahul Choudaha. // Studies in Higher Education. – 2017. – №42 (5). – pp. 825–832 <https://doi.org/10.1080/03075079.2017.1293872>
13. European Commission - Eurostat – Database [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (дата обращения 12.07.2021)
14. Facts and figures: Mobility in higher education. From the UNESCO Science Report, Towards 2030 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://en.unesco.org/node/252278> (дата обращения 12.07.2021)
15. Gao H. China and International Student Mobility / H. Gao, H. de Wit. // International Higher Education. – 2017. – №90. – pp. 3–5 <https://doi.org/10.6017/ihe.2017.90.9992>
16. Glossary [Электронный ресурс] // The UNESCO Institute for Statistics (UIS) – Режим доступа к ресурсу: <http://glossary.uis.unesco.org/glossary/en/home> (дата обращения 12.07.2021)
17. Glossary on Migration [Электронный ресурс] // International Organization for Migration. – 2019. – Режим доступа к ресурсу: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf. (дата обращения 12.07.2021)
18. International students [Электронный ресурс] // Migration data portal – Режим доступа к ресурсу: <https://www.migrationdataportal.org/themes/international-students> (дата обращения 12.07.2021)
19. IOM's Global Migration Data Analysis Centre [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://gmdac.iom.int/> (дата обращения 12.07.2021)
20. Józwiak I. Crisis Driven Mobility between Ukraine and Poland. What Does Available Data (not) Tell Us? / I. Józwiak, M. Piechowska. // University of Warsaw, Centre of Migration Research (CMR). – 2017. – №99/157. – pp. 5–26.
21. King R. International student mobility literature review /R. King, A. Findlay, J. Ahrens., 2010. – 54 p.
22. L Waters J. Education, Internationalization of / Johanna L Waters // International Encyclopedia of Human Geography / Audrey Kobayashi., 2020. – (2). – pp. 77–83. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10661-4>
23. Pawłowski A. Eufunkcje i niematerialne wartości turystyki międzynarodowej na pograniczu polsko-ukraińskim w aspekcie kształcenia kadr w dziedzinie turystyki/ Andrzej Pawłowski // География, экономика и туризм: национальный и международный опыт/Материалы XV Международной научной конференции. – Львов, 2021. – 326 с. – сс. 204-209
24. Rizvi F. Theorizing student mobility in an era of globalization / Fazal Rizvi. // Teachers and Teaching. – 2011. – №17 (6). – pp. 693–701. <https://doi.org/10.1080/13540602.2011.625145>
25. Teichler U. Internationalisation Trends in Higher Education and the Changing Role of International Student Mobility / Ulrich Teichler. // Journal of international Mobility. – 2017. – №1. – pp. 177–216 <https://doi.org/10.3917/jim.005.0179>
26. Wei H. An empirical study on the determinants of international student mobility: a global perspective / Hao Wei. // Higher Education. – 2013. – №66. – pp. 105–122. <https://doi.org/10.1007/s10734-012-9593-5>
27. World migration report 2020 [Электронный ресурс] - Режим доступа: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf (дата обращения 12.07.2021)
28. Zhao Y. Globalization in Education / Yong Zhao // International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences / James D. Wright., 2015. – (2). – pp. 247–253. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.92113-5>

References

1. Brenzovych K. S. Mizhnarodna students'ka mihratsiya ta yiyi vplyv na sotsial'no-ekonomichnyy rozvytok krayin [International student migration and its impact on socio-economic development of countries] / Kateryna Stepanivna Brenzovych, Yevheniya Pavlivna Nemesh // Economy and Society. - 2017. - №10. - pp. 32–36. Resource access mode: http://economyandsociety.in.ua/journal/10_rus/7.pdf
2. State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource] - Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (access date 12.07.2021)
3. Yemelyanova Y. Ukrainyvs'ka osvithna students'ka mihratsiya v konteksti hlobalizatsiynykh vyklykiv [Ukrainian educational student migration in the context of globalization challenges] / Y. Yemelyanova, A. Tereshchenko // Sociological studies. - 2020. - №2 (17). - pp. 6–12 DOI: 10.29038/2306-3971-2020-02-06-12

4. Ivanova I. F. Mizhnarodna osvithna mihratsiya ukrayins'koyi molodi: prychny, naslidky. [International educational migration of Ukrainian youth: causes, consequences.]/ I. F. Ivanova. // Bulletin of Odessa National University. Sociology and Political Science. - 2017. - Toi 22. - №1 (28) - pp. 45–53.
5. Mihratsiya v Ukraini. Tsyfry i fakty [Migration in Ukraine. Facts and Figures] - Kyiv: International Organization for Migration, 2019. - 19 p.
6. Ryul V.O. Doslidzhennya student-s'koyi mihratsiyi molodi na prykladi DVNZ «Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu» [Research of student migration of youth on the example of Uzhhorod National University]/ Viktoriya Oleksandrivna Ryul// Social work and problems of migration processes in the globalized world: Proceedings of the International scientific-practical conference (Chernivtsi, May 3-4, 2018) - Chernivtsi: Chernivtsi National University, 2018.– pp.215-221
7. Stepurina S. O. Tendentsiyi osvithnoyi mihratsiyi ta yiyi vplyv na instytutysne seredovyshe v Ukraini [Tendencies of educational migration and its impact on the institutional environment in Ukraine] [Electronic resource] / S.O. Stepurina, V.I. Derikhovska // Economy and Society = Economy and Society: electron. Science. specialties type. - 2018. - № 17. – pp. 496-505. - Access mode: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/17_rus/73.pdf
8. Faisal M. L. Akademychna mobil'nist' ukrayins'kykh studentiv yak pokaznyk mihratsiynykh protsesiv v Ukraini [Academic mobility of Ukrainian students as an indicator of migration processes in Ukraine]/ Muts Luay Faisal // Investments: practice and experience. - 2019. - №3. - pp. 118–122.
9. Szymanska K.V. Posyleniya znachennya ekonomichnykh ta politykabezpekovykh determinant u formuvanni mihratsiynykh motyviv students'koyi molodi [Strengthening the importance of economic and politically secure determinants in the formation of migration motives of student youth] / K.V. Szymanska // Global and national problems of economics: electronic scientific professional publication. – 2017. – Issue 16. - pp. 86-91.
10. Banks M. Global student mobility / M. Banks, R. Bhandari // The SAGE handbook of international higher education, 2012. – pp. 379–397.
11. Bista K. International student mobility: Examining trends and tensions/K. Bista, G. Sharma, U. Gaulee//International student mobility and opportunities for growth in the global marketplace, 2018.–pp. 1–14.
12. Choudaha R. Three waves of international student mobility (1999-2020) / Rahul Choudaha. // Studies in Higher Education. – 2017. – №42 (5). – pp. 825–832 <https://doi.org/10.1080/03075079.2017.1293872>
13. European Commission - Eurostat – Database [Electronic resource] - Access mode: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (access date 12.07.2021)
14. Facts and figures: Mobility in higher education. From the UNESCO Science Report, Towards 2030 [Electronic resource] – Access mode: <https://en.unesco.org/node/252278> (Access 12.07.2021)
15. Gao H. China and International Student Mobility / H. Gao, H. de Wit. // International Higher Education. – 2017. – №90. – pp. 3–5 <https://doi.org/10.6017/ihe.2017.90.9992>
16. Glossary [Electronic resource] // The UNESCO Institute for Statistics (UIS) – Access mode: <http://glossary.uis.unesco.org/glossary/en/home> (Access 12.07.2021)
17. Glossary on Migration [Electronic resource] // International Organization for Migration. – 2019. – Access mode: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf. (Access 12.07.2021)
18. International students [Electronic resource] // Migration data portal – Access mode: <https://www.migrationdataportal.org/themes/international-students> (Access 12.07.2021)
19. IOM's Global Migration Data Analysis Centre [Electronic resource] - Access mode: <https://gmdac.iom.int/> (Access 12.07.2021)
20. Józwiak I. Crisis Driven Mobility between Ukraine and Poland. What Does Available Data (not) Tell Us? / I. Józwiak, M. Piechowska. // University of Warsaw, Centre of Migration Research (CMR). – 2017. – №99/157. – pp. 5–26.
21. King R. International student mobility literature review /R. King, A. Findlay, J. Ahrens., 2010. – 54 p.
22. L Waters J. Education, Internationalization of / Johanna L Waters // International Encyclopedia of Human Geography / Audrey Kobayashi., 2020. – (2). – pp. 77–83. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10661-4>
23. Pawłowski A. Eufunkcje i niematerialne wartości turystyki międzynarodowej na pograniczu polsko-ukraińskim w aspekcie kształcenia kadr w dziedzinie turystyki [Eufunctions and non-metering values of international tourism in the Polish-Ukrainian borderland in terms of training staff in the field of tourism]/ Andrzej Pawłowski // Geography, Economics and Tourism: national and international experience // The Proceedings of the XV International Scientific Conference. – Lviv: Ivan Franko National University of Lviv Publishing Center, 2021. – 326 p. – pp. 204-209
24. Rizvi F. Theorizing student mobility in an era of globalization / Fazal Rizvi. // Teachers and Teaching. – 2011. – №17 (6). – pp. 693–701. <https://doi.org/10.1080/13540602.2011.625145>
25. Teichler U. Internationalisation Trends in Higher Education and the Changing Role of International Student Mobility / Ulrich Teichler. // Journal of international Mobility. – 2017. – №1. – pp. 177–216 <https://doi.org/10.3917/jim.005.0179>
26. Wei H. An empirical study on the determinants of international student mobility: a global perspective / Hao Wei. // Higher Education. – 2013. – №66. – pp. 105–122. <https://doi.org/10.1007/s10734-012-9593-5>
27. World migration report 2020 [Electronic resource] - Access mode: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf (Access 12.07.2021)
28. Zhao Y. Globalization in Education / Yong Zhao // International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences / James D. Wright., 2015. – (2). – pp. 247–253. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.92113-5>

Надійшла до редколегії 11.04.2021